

Izbori: Vučićev Rubikon | Politička lutrija 2012: Dobitnici i gubitnici

BiH 3.50 BAM, Hrvatska 19 HRK, Makedonija 150 MKD, Crna Gora 2.00 EUR, Slovenija 2.80 EUR, Austria, Greece 3.00 EUR, Germany 3.50 EUR, Switzerland 6.00 CHF

VREME

cena 200 RSD

broj 1149

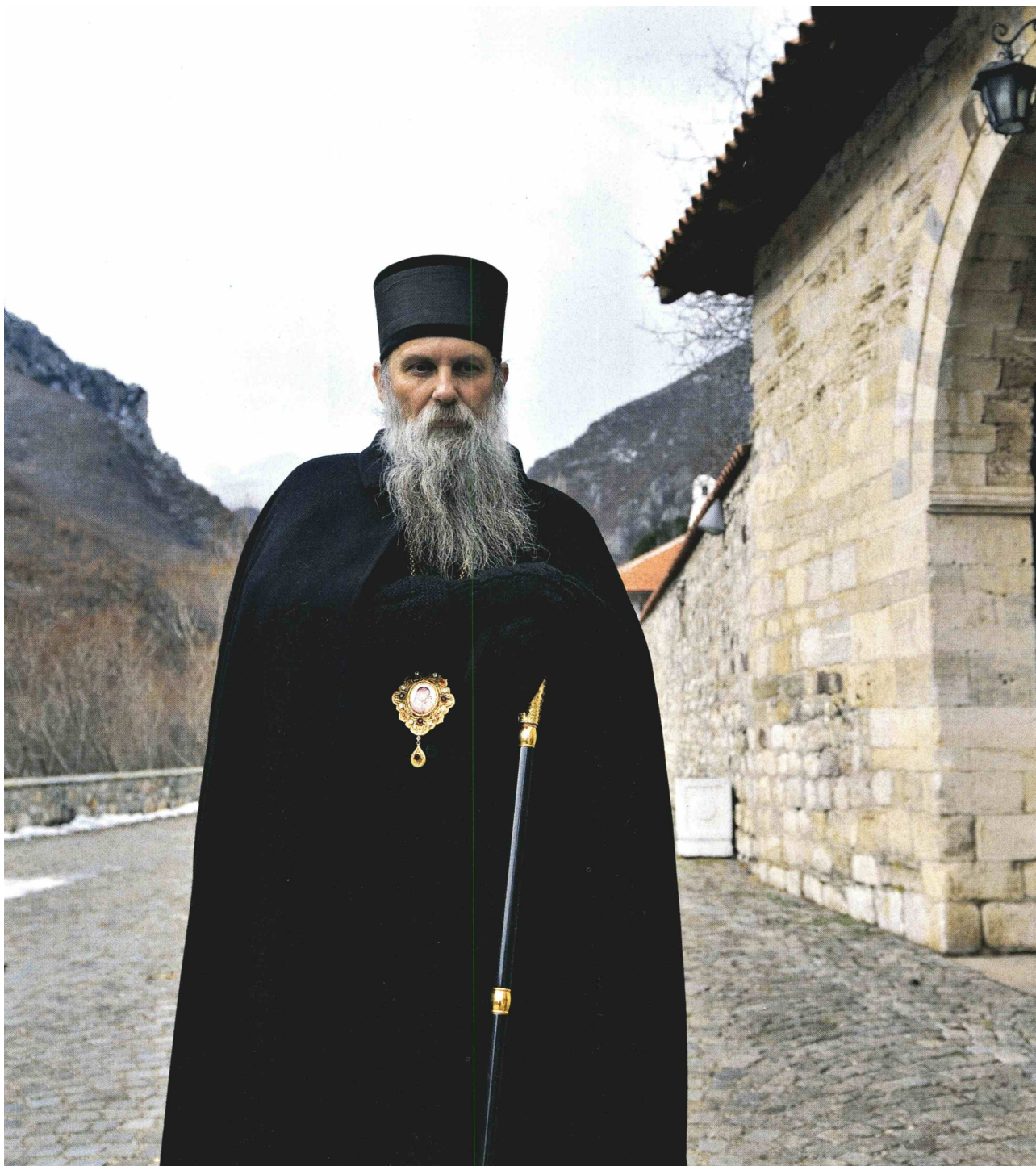
10. januar 2013.

Ličnost godine: Episkop lipljanski Jovan

Venčanje istoka i zapada

Ličnost godine: Episkop lipljanski Jovan (Ćulibrk)

**SIMBOLI VENČ.
ISTOKA I ZAPA**

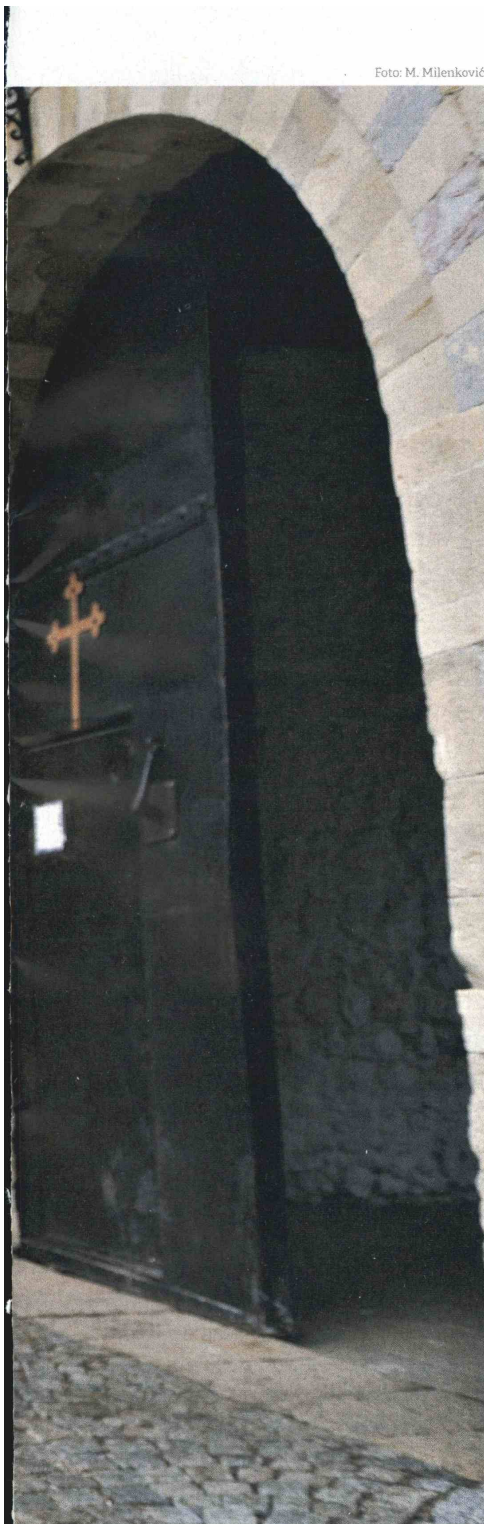

Foto: M. Milenković

“Čak i ta državnost, prvo, nije do kraja ostvarena, a drugo nije donijela nešto što bi čovjeku omogućilo ličnu sreću, tako da smo ovdje pred jednim duboko uzburkanim duhovnim stanjem na obe strane. Kao episkop, ovdje primam i Albance i Srbe i sa svima razgovaram, i kod svih osjećam žudnju za nečim stabilnim, što se ne mijenja, što čuva ljudske vrijednosti i vrline bez pogovora, da ne mogu da se mijenjaju s vremenom”

Metohijska zemlja, zelena i crna, tek uzorana, pruža se do horizonta koji obrubljuje planine pod snegom. Albanska i mnogo ređa, srpska naselja duž puta lako se razlikuju. U srpskim nema zastava. Pored srušenih kuća od kojih su ostali zidovi ponegde su nikle nove, tip-ske, još uvek neomalterisane. U albanskim naseljima takođe je puno novih kuća, mnogo većih, uglavnom golih spoljašnjih zidova. Vijore se crvene zastave sa crnim orlom i one sa prugama i zvezdicama, američke, spomenici palim herojima ovk su na svakom koraku.

Zajedničko za albanska i srpska naselja su gomile smeća pored puteva, korita potoka i reka načičkana su nezamislivom količinom plastičnih kesa i otpadaka, koja još više bodu oči pod ogoljenim zimskim drvećem. U oštrom kontrastu sa plodnom zemljom,

opori ukus nemaštine oseća se svuda. Nedaleko od poslednjih kuća u Peći je punkt KFOR-a, na kome slovenački vojnik proverava dolazeća vozila. Na mestu gde se Rugovska klisura ruši u dolinu, oko puta koji se naslanja na zidove Pečke patrijaršije stoje bodljikava žica i naslagani džakovi sa peskom.

Na Kosovu i Metohiji, crkva ima ulogu ne sasvim shvatljivu narodu izvan tih prostora, čini se pomalo umornom od višedecenijskih priča o kosovskim problemima i posebnostima. Na primer, Pečka patrijaršija je duhovni centar, ali i mesto na kome se pomaže u rešavanju zemaljskih problema – socijalnih, emotivnih, komunalnih, privatnih. Još i više, crkva je garant opstanka na prostorima gde se teško traje, na kojima stvarnost, po rečima episkopa lipljanskog Jovana, “do podne podsjeća na *Apokalipsu danas*, od podne na *Alo alo*”.

Episkop lipljanski Jovan (Ćulibrk), vikarni episkop patrijarha srpskog u Pečkoj patrijaršiji, izabran je za ličnost godine većinom glasova članova uredništva nedeljnika “Vreme”. Kriterijum za nagradu je, kao i prethodnih godina, doprinos unapređenju društvenih institucija u javnom interesu.

Kolegijum nedeljnika “Vreme” smatra da je episkop lipljanski Jovan, radeći u teškim uslovima, nezavisno od dnevne politike i ispod radara medija, tokom 2012. godine pokrenuo niz važnih aktivnosti koje su unapredile i proširile delovanje Pečke patrijaršije, važne duhovne i kulturne srpske institucije. Kao sekretar Odbora za Kosovo i Metohiju Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve, rukovodio je kancelarijom odbora u Pečkoj patrijaršiji. U okviru delatnosti Kancelarije, pored unapređenja bibliotekskog fonda Patrijaršije, osnovani su i arhiv Kosova i Metohije, u kome se prikupljaju materijalna i nematerijalna istorijska i kulturna baština Kosova i Metohije, kao i istraživački centar gde se organizuju konferencije, istraživački projekti i druge aktivnosti koji su ove godine imali značajan odjek u međunarodnoj stručnoj i zainteresovanoj javnosti.

ANJA DA

U jednom danu, episkop lipjlanski razgovara o vraćanju nekadašnjeg lovačkog doma Patrijaršiji, planovima za njegovu obnovu kojima bi desetak ljudi dobilo posao bez koga nema ni normalnog života, problemima povratnika u selu Ljevoša, podeli božićnih paketića za decu, i o tome kome će otići pomoć koju je za jednu porodicu uputio Srbin iz Australije...

Episkop lipjlanski Jovan je patrijarhov vikar koji predstavlja i zastupa patrijarha u Pečkoj patrijaršiji. On je i sekretar Odbora za KiM Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve, i rukovodi Kancelarijom Odbora u Pečkoj patrijaršiji. U okviru Kancelarije su biblioteka, arhiv, istraživački centar, a Kancelarija je tokom prošle godine pokrenula niz nemerljivo važnih aktivnosti za sadašnji i budući život Patrijaršije (vidi antrfile "Biblioteka, arhiv, istraživački centar"). "Crkva se bori za žive hramove, prazni zidovi ne znače ništa. Pečka patrijaršija jeste Pečka patrijaršija ako ostvaruje svoju funkciju, makar dijelom, da bude prestonica srpske crkve, ako ljudi oko nje žive i ako ona bogoslužbeno živi. Onda ona ostaje ono što stvarno jeste", kaže episkop lipjlanski.

"Jedna od ideja prilikom stvaranja Kancelarije Odbora za KiM bila je da se ona ustali kao stabilna, čvrsta institucija koja će biti prisutna u Pečkoj patrijaršiji i na Kosovu i Metohiji. Narod je još od početka osamdesetih osjećao i izražavao potrebu da svetinje i sveta mjesta na Kosovu ne budu samo simboli u mučeničkoj provinciji nego da budu realna, živeća mjesta u glavnoj struji života naroda u cjelini."

KOSOVO, APOKALIPSA

Episkop Jovan kaže da je na Kosovo i Metohiju dolazio više puta tokom devedesetih godina, crkvenim poslovima kao monah, ali da je 1998. godina bila posebna. "Bili smo tamo ispred Radio Svetigore, radija Mitropolije crnogorsko-primorske. Iza toga je bilo duboko uvjerenje tadašnjeg glavnog urednika Radija Slavka Živkovića i moje da smo prosto dužni da dođemo na Kosovo u takvom trenutku. Bio je kraj avgusta '98. Nismo znali ni jedan ni drugi da ćemo se obresti u mnogo težoj situaciji već juna naredne godine.

Tog juna, kada je NATO ušao na Kosovo, spremao sam se da krenem na Svetu goru. Poslije svega što se izdešavalo,

SUMRAK ČOVEČNOSTI: Kosovo 1999.

Foto: PETER MUELLER /REUTERS

nekako je bilo potrebe da čovjek ode i prosto olakša dušu time što će da se sakrije u svetogorske staze i bogaze, i da se moli Bogu. Međutim, u tom trenutku su već na Kosovu bili blaženopočivši patrijarh Pavle, mitropolit Amfilohije i vladika Atanasije, jer stvari na Kosovu počele su da se zbivaju potpuno suprotno od onoga što smo očekivali.

U Bosni su tadašnji IFOR i potonji SFOR stali između dvije strane tako da nije zavladao haos. Na Kosovu i Metohiji iz nekog razloga KFOR nije stao između dvije strane i od samog početka je njegova funkcija bila potpuno nejasna. Imate kod Tima Džude u njegovoj knjizi *Kosovo, War and Revenge*, on je ulazio u provinciju sa Francuzima i vidio je kako masa jednostavno pali, pljačka. Pitaog je francuskog oficira: 'Kako je moguće da se ovo zbiva?' 'Dozvoljeno im je da pljačkaju', dobio je odgovor. Mislim da je prilikom ulaska KFOR-a na Kosovo i Metohiju zaista počinjen ogroman zločin. Za vrijeme KFOR-ovog mandata taj ogroman broj ljudi se iselio sa Kosova i Metohije, a tu je bilo 60.000 vojnika NATO-a, kojima kao što znamo nije prijetila nikakva opasnost od Vojске Jugoslavije.

Ono što smo zatekli ovdje '99. ličilo je zaista na pravu apokalipsu. Apokalipsu našu, istovremeno i albansku, i apokalipsu nekog svijeta koji je sebe nazivao civilizovanim i koji je tobož bio tu da donese mir. Našu – jer nismo izašli sa Kosova baš čistog obraza, albansku – zato što su se oni ponijeli tako kako su se ponijeli, a apokalipsu ovog svijeta zato što je on krajnje licemjerno prisustvovao jednom zločinu,

bio u mogućnosti da zavede red i mir, a sve je učinio da tog mira i reda ne bude."

KOSOVO, DRUGI PUT

U prvom periodu, episkop Jovan je bio na Kosovu od 1999. do 2003. i odlaska za Jerusalem, mada kaže da je i iz Jerusalima često dolazio u Peć.

"Ovdje sam se u novoj ulozi vratio nakon svog izbora za episkopa lipjlanskog maja 2011, zatekavši Kosovo i Metohiju u mnogo čemu i različito i slično u odnosu na vrijeme kada sam ovdje prvi put boravio. Slično utoliko što je očigledno da se preko KiM prelamaju daleko veći procesi, to je na kraju i njegova sudbina, i 1389. godine i kasnije kroz istoriju. Preko našeg naroda u xx vijeku su se prelamali ogromni svjetski događaji i to je banalna činjenica: od početka i kraja Prvog svjetskog rata do toga da je Hitlerova invazija na Jugoslaviju imala i te kako značajne posljedice na sudbinu Drugog svjetskog rata, pa se i u ovom trenutku dešava nešto slično.

Što se tiče razlika, postoje vidljive i manje vidljive stvari. Vidljivo je da je uloga KFOR-a daleko od one koju je imao u svom prvom periodu, vidljiva je razlika i u kvalitetu KFOR-a. KFOR je sada jedno malo društvo koje ovih dana neprekidno najavljuje da bi oni povukli svoju stražu oko Patrijaršije. Jedan dio KFOR-a je u tome veoma uporan, međutim onda se postavlja pitanje: ako ne čuvate Patrijaršiju i Dečane, koja je onda vaša uloga? Bojim se da kod jednog dijela KFOR-a, a to je onaj isti dio koji se jako loše pokazao 2004. godine, postoji jedna inverzna ideja: 'Hajde da se ponašamo kao da je sve u redu, pa

Biblioteka, arhiv, istraživački centar

“Oktobra prošle godine Pečka patrijaršija zaista se pokazala kao prestonica srpske crkve kada je u njoj obeležena stogodišnjica Prvog balkanskog rata, kada je otvorena ova Kancelarija”, kaže episkop lipjlanski Jovan. “Svakodnevno dobijamo materijale koje unosimo u naše arhive i biblioteku, i istovremeno i dajemo, što je jako važno, jer je to smisao svega, da svako ko želi može imati pristup našoj Kancelariji i poslužiti se onim što mu je potrebno. Knjige i dokumenta dobili smo i dobijamo od KFOR-a, UNMIK-a, Evropske komisije, OEBS-a, Vojske Srbije, gradonačelnika Peći, privatnih lica, ogroman je broj darodavaca. Tu su i lični arhivi ljudi sa Kosova i Metohije koji su ih darivali našem Odboru. Ovdje su i kopije dokumenata iz arhiva Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, znači sve tapije vezane za Pečku patrijaršiju. Svakako, originali toga se čuvaju na mjestu gde ne mogu biti ugroženi, jer moramo biti svjesni i mi i naše komšije i naši međunarodni saradnici da je Pečka patrijaršija nedavno gorila, 1981. godine. A to bi se ponovilo i 2004. da italijanska padobranska brigada, odnosno njen puk iz Sijene, nije bila ovdje i kod Visokih Dečana, zato je njen grb ovdje u biblioteci i zato je te godine dobila Orden Svetog Save. Mi ne možemo rizikovati da bilo šta što je od trajne vrijednosti opet doživi tu sudbinu.

Biblioteka je sve bogatija. Na primjer, od Ekumenskog istraživačkog teološkog bratstva iz Jerusalima stigao je veliki broj knjiga, istovremeno njihov patrološki institut želi da učestvuje na konferenciji koju spremamo o kasnoj antici i ranom vizantijskom periodu na Kosovu i Metohiji. U tu organizaciju se već uključio i Evropski centar za vizantijske i postvizantijske spomenike iz Soluna, tu je i naš Vizantološki institut, tako da ćemo zaista ići tim pravcem koji Pečkoj patrijaršiji daje značajan međunarodni položaj, što je u stvari njeno prirodno stanje. Prošle godine je Evropska zajednica proglasila pet najvažnijih svetih mjesta Mediterana: tu su uz Svetu goru, Jerusalim, Vatikan, Meku i Medinu, i Kosovo i Metohija. Pečka patrijaršija i Kancelarija našeg Odbora ovdje pokazuju svijest o tome da naše svetinje pripadaju i mediteranskoj i evropskoj i svjetskoj duhovnoj i kulturnoj baštini.

Prošle godine održana je ovdje ozbiljna i moćna međunarodna konferencija koja se bavila odnosom Bliskog istoka i Balkana. Naš gost je bio jedan od najčuvenijih vojnih historičara svijeta, Martin van Kreveld, čija se knjiga *Transformacija rata* smatra ponekad i najznačajnijom referencom poslije Klauzeviceve studije. Bio nam je Šaul Šaj, koji je donedavno bio potpredsjednik Savjeta nacionalne odbrane Izraela, Gordon Baroš sa Univerziteta Kolumbija, Darko Tanasković i Srđa Trifković, koji su i te kako značajni u međunarodnim krugovima, kao i gosti iz Hrvatske, Mađarske itd. Skup je bio široko međunarodno praćen, pogotovo u stručnim krugovima: imali smo goste iz brojnih institucija širom Evrope koji su došli samo da slušaju, što u Beograd što u Peć. Mislimo da je to pravi način da se nastavi rad u Pečkoj patrijaršiji, i već imamo najavljene slične događaje u saradnji sa Međunarodnim institutom za proučavanje terorizma u Hercliji i sa Begin-Sadat centrom za strateška istraživanja iz Tel Aviva.”

će onda stvar postati u redu. Hajde da povučemo stražu oko Patrijaršije, pa će onda nekako i situacija da se prilagodi našoj ideji, valjda niko neće dirati Patrijaršiju. To nije nova ideja, ona je bila ovdje na terenu i 2001. i 2002. godine, i pokazuje samo koliko je politika u stanju da utiče na realnost. Politika stvara virtuelnu realnost i onda vas tjera da u nju vjerujete i teško vama ako ne vjerujete, kao onaj

poslovičnoj ženi iz Njegoša, ako ne povjeruje mužu da je so sijao.

Rekao bih da postoji uvjerenje kod Albanaca s kojima razgovaram da su i oni bili instrumentalizovani od strane međunarodne zajednice, i da na kraju ono što su dobili nije baš ostvarenje snova. Prvo, teško se živi, ogromna je nezaposlenost. Drugo, život je postao mnogo nestabilniji, složeniji, stare vrijednosti koje su činile

stabilnost jednog nekada veoma konzervativnog i tradicionalnog društva se gube, i umjesto njih nije došlo nešto novo što bi možda to društvo transformisalo ali zadržalo stabilnost, do koje je albanskom narodu veoma stalo. Konačno, ljudi su shvatili da su međusobno posvađani, da su međusobno pod grlom jedan drugom, a to ne može tako, niko ne može tako da živi.

Četvrto, čak i ta državnost koja je obećana i donekle ostvarena, u svakom slučaju vlast na teritoriji koja je ostvarena, prvo nije do kraja ostvarena, a drugo nije donijela nešto što bi čovjeku omogućilo ličnu sreću, tako da smo ovdje pred jednim duboko uzburkanim duhovnim stanjem na obe strane. Ta situacija samo obnavlja ulogu pravoslavne crkve kao nekoga ko daje stabilnost, ko tu traje, ko ima ljubavi prema svakome i čija se odgovornost zaista proteže na svakoga. Kao episkop, ovdje primam i Albance i Srbe i sa svima razgovaram, i kod svih osjećam tu žudnju za nečim stabilnim, što se ne mijenja, što čuva neke ljudske vrijednosti i vrline bez pogovora, da ne mogu da se mijenjaju sa vremenom. Mislim da to strašno pogađa svakoga ovdje.”

RANE GODINE

Jovan Čulibrk je rođen 16. aprila 1965. u Zenici, kako kaže, slučajno, da bi porodica potom živela pet godina u Travniku, čemu zahvaljuje jednu dozu bliskosti sa centralnom Bosnom koja je kasnije preživjela susret sa Bosanskom Krajinom.

“Riječ je o dva posebna mentaliteta. To vam je kao razlika između Kočića i Čopića na jednoj strani i Andrića na drugoj. Ima ona dobra šala za Crnogorce kako utvrđuju identitet, iznese vam porodično stablo i kaže: ‘Nađi se ode.’ Krajišnik vam da Orlovi rano lete i kaže: ‘Nađi se ovdje.’ Sva sreća, Čulibrkâ kod Čopića ima dovoljno.”

Osnovnu i srednju školu završio je u Gradišci. “Po muzici ste birali društvo, ono se formiralo na tome ko šta sluša. Počelo je to u petom razredu osnovne škole, i bilo je spojeno sa mnogo čitanja, najviše ‘Džuboksa’. Specifično je da je kod nas čitanje počesto prethodilo slušanju, čitali ste o stvarima koje još niste čuli ili niste mogli čuti. Zanimljivo je kako ta nehotična vježba stvorila jedan *majndset*, posebno čulo. Sjećam se kada sam otišao u manastir,

tada je bio i rat, odvojite se od svijeta i ne pratite toliko stvari, samo ovlaš. Onda sam čuo sve više za Nirvanu, čitao sam o njima i uveče sam u Bogosloviji radio nešto a bio je uključen radio i išla je neka pjesma. Pomislio sam: 'Aha, ovo bi trebalo da je ta Nirvana', i to je bila *Come As You Are*. Prepoznao sam je na osnovu čitanja, ali to su duge godine iskustva, jer čitajući 'Džuboks' mogli ste mnoge stvari samo da zamislite, a ne da čujete, pogotovo ako odrastate u gradiću u Bosanskoj Krajini.

Tih godina u Jugoslaviji muzika je vezivala ljude bez obzira na mjesto gdje su se rodili, bez obzira na granice Jugoslavije, ne unutrašnje, vanjske. Sjećam se da je prolazio nekakav Englez, otkud se on obreo u Gradišci Bog zna, ali s njim smo razgovarali kao sa bilo kojim našim poznanikom jer je tema bila muzika, i ništa drugo nas kod njega nije ni zanimalo. Ja se sve vreme čudim toj ideji da treba biti dio Evrope ili svijeta. Pa mi smo odrastali tako, ne znam šta to treba sada da uradimo pa da budemo svijet? Cijela ideja o postojanju svijetom, ili da je 'Beograd – svijet' – pa on je to po difoltu, šta to treba sada uraditi pa da bude tako? Sve leži zapravo u pogledu na svijet, a ne u tome gdje smo. Ako odrastete onako kako smo bar mi odrastali, onda granice doslovno ne postoje. Postoji to kome narodu pripadate, to je u redu, ali mjerila, doživljaj svijeta, on je dat takav. Kada sam otišao kao mlad u Hamburg, osećao sam se sasvim kao kod kuće. Doduše, za mene je Hamburg bio mjesto gde su svirali *Bitlsi*, ali nisam primjetio neku radikalnu razliku u pogledu na svijet."

Episkop Jovan kaže da se njegovoj generaciji Drugi svjetski rat ponekad činio daljim od vijetnamskog. "Jeste Drugi svjetski rat bio mjerilo svih stvari – a bio je to i u Britaniji, da ne govorimo o Rusiji – ali nama se dom kulture u Gradišci otvorio *Apokalipsom danas*, a sutradan ujutru smo išli u Staru Gradišku, preko Save, da gledamo *Gole u sedlu*. To je mala, ali primjetna, razlika između provincije i Beograda. U Beogradu se manje-više pratio zapadni obrazac, znači ako ste bili naša generacija, '64, '65. godišta, sazreli ste '80. ili '81, tada su došli pank i novi talas i bilo je prilično logično da budete panker. Međutim, u provinciji je stvar bila malo ozbiljnija, tamo je prethodna generacija bila

dominantna. Neću reći generacija hipi pokreta, iskreno rečeno malo je ko slušao *Džeferson Erplejn* ili *Grejful Ded*, ali *Led Cepelin*, *Dip Parpl*, *Pink Flojld*, *Dženezis* apsolutno, to je bilo sve, niste mogli odrađati bez toga. Međutim, to je u stvari značilo jedno bogatstvo jer ste mogli stvari da gledate u perspektivi i dijahroniji i da imate mnogo širu vizuru: razumjeli ste kako su se razvijale stilske formacije unutar pop-kulture, u kakvom dijalektičkom odnosu su recimo *Pink Flojld*, *Magazin* i *Ded Ken Dens*.

Episkop lipljanski rado priča o muzici i anegdota koje ga zbog muzike i danas ponekad prate. "Bio sam prošlog aprila na ulici u Harlemu, u Njujorku, kada je jedan crnac počeo da viče ka meni: 'zz, zz, it's you! I love your music man! I listen to your music for years, and finally I met you! Give me five bucks!'"

Kada se zamonašio, otac Jovan Čulibrk je spalio sve fotografije iz "prethodnog" perioda. Kaže da ne žali zbog toga, a zna da ima i prijatelja koji te fotografije imaju, uglavnom krijući ih od njega. Ono što mu nedostaje jeste pisanje kritika i eseja, kojih je iza njega ostalo mnogo (vidi antrfile "Rok kritika"), a koje je sledilo posle ljubavi prema knjigama.

RANI RADOVI

"Kao dijete dosta rano sam počeo da čitam. Mi smo bili blagosloveni time da je Jugoslavija bila fifti-fifti podijeljena između Zapada i Istoka. Pošto to nije bilo fizički nego očigledno po stratumima, jedan dio u kome se to ispoljavalo je bila i kultura. Kultura bivše Jugoslavije je bila fascinantna, sjećam se u biblioteci u mojoj kući, u jednoj običnoj porodici, mogle su se naći najfascinantnije stvari. Naravno, ja sam kao dijete čitao sve ono što je bilo 'omladinska književnost', kako se to lijepo zvalo, ili književnost za djecu – od izdanja 'Lastavice' do *Vinetua*. Čitao sam jako mnogo. Onda je došao period kada je pop kultura postala glavno interesovanje, kada se osim lektire i poneke knjige uglavnom čitao "Džuboks", po tri stotine i tri puta; mislim da moji prijatelji iz tog vremena i ja neke tekstove i danas znamo skoro napamet. Interesovanje za književnost se doslovno vratilo u jednom trenutku, od onih kakve pamтите zauvijek. Bilo je na prvom polugodištu gimnazije – one

prave gimnazije koja je u Bosni postojala do 1983. godine, jer je Bosancima očigledno bilo poteže da skontaju šta to Šuvar zapravo hoće s tim usmjerenim obrazovanjem. Sređivao sam porodične knjige po kući, otvorio sam prve stranice knjige Džejmsa Džonsa *Od sada do vječnosti*, u zagrebačkom izdanju, i došao do hiljadite stranice te knjige za nepunih 48 časova.

Tada je došlo do uobličavanja modusa kroz koji cijeli život gledam na svijet, a to je da je kultura neodvojiva od života, i da se ona na kraju provjerava životom: Igor Šafarevič mudro kaže da su svi totalitarizmi propali jer nisu mogli da odgovore običnim, ljudskim životnim zahtjevima. A Džonsova knjiga jeste o tome kako državna mašina melje jednog običnog čovjeka, Roberta I. Lija Pruita. No, s druge strane, ova knjiga je označila i zahtjev da se o životu uči i promišlja da bi se on mogao razumjeti i živjeti u punoći.

Tek kasnije sam shvatio da sam svoju fascinaciju tom knjigom dijelio sa cijelom bit generacijom koja je praktično proistekla iz tri knjige napisane poslije Drugog svjetskog rata u Americi, iz *Mladih lavova* Irvina Šoa, *Golih i mrtvih* Normana Majlera i *Od sada do vječnosti*. Onda s vremenom shvatite da dijelite tu fascinaciju recimo i sa Dejvidom Bouvijem: ne zaboravite da su scene u njegovom spotu za *China girl* u stvari omaž filmu *Od sada do vječnosti*, i konačno sa Nikom Kejvom, koji prvi samostalni album naziva *From Her to Eternity*, *Od nje do vječnosti*, uz igru riječi. Tako da su nekakvi različiti periodi života imali veze sa tom prvom važnom knjigom.

Knjiga Džejmsa Džonsa je s druge strane podstakla i uobličila drugi važan elemenat pobune. U to neko vrijeme negdje sam iz čitanke – u toj povelikoj knjizi bile su i *Izreke neba i pakla* – pozajmio i dvije stvari od Vilijama Blejka. Da budem iskren, pitanje je koliko bih sam obratio pažnju na Blejka da nije bilo Morisona i *Dorsa*, ali sam zapamtio dvije izreke koje su mi odredile životne početke i pristup životu, koji se naravno kasnije u mnogo čemu nadograđivao na tom mladenačkom instinktivnom utisku. Prva je 'Put pretjerivanja vodi u zamak mudrosti', i ako gledam po onome što mi je Bog dao do danas i iskustvu životnom, to je značilo da ono čega se

Rok kritika

KONCERT LAIBACHA, SKC BEOGRAD

"Prvi tekst koji sam potpisao izašao je u sarajevskim 'Našim danima' u proljeće 1984. godine. Bio je, mislim, prvi tekst ikada objavljen u Bosni o *Lajbahu*. Naime, 1983. godine je *Lajbah* sa jednom grupom sebi podobnom, *Last Few Days*, bio na pomenutoj 'Turneji po okupiranoj Evropi' i tada su izdali prvi singl, maks. singl, gdje su bile tri pjesme. Kada je izložba koja je dokumentovala njihovu turneju bila postavljena u ljubljanskom škuc-u, bila je promocija tog singla, o kojoj sam pisao. Poslao sam to za 'Naše dane' u doslovnom rukopisu, čak nisam ni otkučao, i oni su to objavili.

Ako počnete pisati sa devetnaest godina, pretpostavka je, makar kod kulturnih ljudi, da ste prethodno ponešto čitali. Ja sam bio generacija koja je odrasla na 'Džuboksu', a kada je došlo do generacijske promjene, kada je Novi talas postao noseća intelektualna sila u pop kulturi, onda se sve više čitao 'Polet' koji je bio pravo glasilo te nove generacije sve do pojave 'Quoruma' u Zagrebu i 'Ritma' u Beogradu. U 'Poletu' se razvila posebna škola pristupa pop kulturi, koja je bila veoma dekonstruktivistička: Tomislav Wruss, Dejan Kršić, Ivan Molek su ljudi koji su slično Polu Morliju u Britaniji ili Didrihu Didrihsenu u Njemačkoj dali potpuno drugo značenje terminu pop kritike, slično su u Beogradu radili Nebojša Pajkić i 'Džuboksova' filmska škola, koje su naslijedili Dragan Ambrozić i ostali koji su pisali u 'Ritmu'. Oni koji su u Ljubljani radili slično – Tadej Zupančič, Marcel Štefančič Jr, konačno i sam Slavoj Žižek – isto tako su bili više filmski orijentisani.

Posebna je priča gdje su ti ljudi danas. Recimo, jedan od njih, Stojan Pelko, došao je u Pečku patrijaršiju kao savjetnik Samjuela Žbogara, izaslanika Evropske zajednice za Kosovo. Dejan Kršić je ostao u alternativni, on je za vrijeme rata i poslije radio za 'Arkzin'. Nešto od tada napisanog svakako bih potpisao i danas: ako neko traži šta sam pisao, prikaz albuma *Stonsa Steel Wheels*, esej o *Džoj Divižn* pisan povodom desetogodišnjice smrti Jana Kertisa... no o tome će još biti riječi."

prihvatiš u životu moraš živjeti do njegove ponoće, da se moraš potpuno pogružiti u to što si izabrao. To 'pretjerivanje' Blejkovo znači da nema života s pola srca, da ideš do kraja u onome što činiš. Onda ćeš tome dodirnuti iskonsko biće i vidjeti ga kakvo jest; tek tada možeš zaista da prihvatiš ili da odbiješ nešto. Ako si muzičar i baviš se muzikom, bavi se njome do kraja, ako si hrišćanin, potrudi se da budeš to do kraja. To življenje do kraja, posvećenost, jedino donosi plodove.

Druga Blejkova izreka je jednako tvrda, i kaže: "Vozi svoj plug preko kostiju mrtvih". E sada, razumjeti to danas znači razumjeti življenje u socijalističkoj Jugoslaviji, jer unatoč svemu što govorimo o kulturi i drugim oblastima u kojima je bilo slobode, to je ipak bio totalitarni sistem, u kome je laž sve više postajala dominantna, pogotovu pred kraj njegovog postojanja. I ta laž je polagala pravo na cjelokupan vaš život, od rođenja do smrti. Stara Jugoslavija je bila majstor u laži, ona je sebe lagala do

'91. godine da je nerazrušiva. Zamislite tek neposredno pred Titovu smrt, poslije Titove smrti, ta laž je bila toliko opipljiva da je bola i smrdila svuda oko sebe i protiv toga se mlad čovjek po prirodi buni, traži nešto, sposoban je da nagoni osjeti laž. Ne zna on uvijek kako da se bori s njom, osjeća da ga guši, ne zna šta hoće, zna samo da hoće da se izbori sa tim gušenjem, i upravo tu negdje pop kultura za nas jeste imala značenje koje je suštinsko, imali ste način da kažete: 'Ja neću ovo, hoću ono', ili makar: 'Ovuda hoću, neću sa vama.'

VOJSKA I IDENTITET

"Pobuna svakako ima cijenu, pa – uz sve ostalo što vam spada kada ste krivi pa dež – kada je došlo do služenja vojske, moglo vam je zapasti samo nešto teško, što nije pripalo onima koji su bili dobri članovi SSOJ-a ili partije i završili nedaleko od kuće ili u nekom lakom rodu. Ja sam završio u pontonirskoj inženjeriji u Novom Mestu, što baš nije bilo daleko od kuće (druga mogućnost koja mi je bila ponudena bilo je da budem vezista u Prizrenu; to sam ipak bio ostavio za kasnije), ali sam imao određene zdravstvene predispozicije sa kojima je gaženje vode po slovenačkoj zimi činilo primjerenu 'nagradu' za neuklapanje u šablon.

Kada sam došao u vojsku, počelo je nešto što će nas sve pratiti kao generaciju, a to je činjenica da su naši lični životi u jednom trenutku postali dio svjetske istorije. Komandant u Novom Mestu je tada bio major po imenu Stanislav Galić, potom poznat kao komandant Romanijskog korpusa i žitelj Haga, jedan od najteže osuđenih. Devedesetih se ispostavilo da su iz mog sela i Manojlo Milovanović i Slavko Lisica (a Atif Dudaković iz susjednog), i počeo sam da se navikavam na to da nam je data čudna sudbina da kao narod u jednom trenutku živimo u središtu istorije svijeta, htjeli mi to ili ne.

S druge strane, na ličnom nivou, za vrijeme služenja u JNA, desilo mi se nekoliko momenata koji su na granici sazrijevanja i epifanije, poslije kojih nisam bio isti. Prvi je bio momenat kada sam odjednom shvatio da je meni jedna konkretna država uzela godinu dana života. Vojska je nešto što se moralo, ali čovjek onda doživi da u stvari postoji neko ko vam određuje život na ovaj ili onaj način; ali ako on od

mene zahtijeva dužnost, koja je odgovornost toga koji upravlja? Na šta je on obavezan? Moram priznati da je za mene kao mladog čovjeka ono što sam vidio svojim očima bilo porazno: JNA u kojoj sam bio pripremala se za sve osim za to da bude upotrebljena, škola u koju sam išao bila je puna licemjerja, karijerizma i lažnog zaklinjanja u jučerašnje ideale do kojih više niko nije iskreno držao. Laž je bila svuda, a njene posljedice su se mogle namirisati.

Drugi događaj je vezan za poznanstvo i prijateljstvo sa Dejanom Knezom, jednim od osnivača *Lajbaha*. Mene su naime prekomandovali u Ljubljani, u vojnu gimnaziju, gdje sam bio pomoćnik vaspitača, što je bio još jedan dokaz da JNA propada. Bila je to 1984. godina, ljubljanska scena je imala svoj *heyday*: Marina Gržinič je vodila program škuc-a, *Lajbah* su se bili tek vratili sa *Turneje po okupiranoj Evropi* i izdali prvi EP, te godine je bio otvoren i K4... Dejan i ja smo se ponekad nalazili subotom, tada je bila buvlja pijaca na Starom trgu kod škuc-a, i tamo razgovarali, zajedno pazarili. Jednom, iznebuha, on me je pitao: 'Šta tebe u stvari suštinski zanima?' Odgovorio sam mu pitanjem: 'Šta tebe zanima?' 'Pa mene zanima da prožmem moj slovenački identitet sa onim što jeste savremena kultura.' Nisam mu odgovorio šta ja stvarno hoću, ali te noći sam dugo bio budan i pitao se: 'U redu, a koji je to moj identitet?' Sjećam se, prolazeći kroz to, čovjek se sjeti mnogih stvari: Prvog svjetskog rata, recimo, 'Srbije međ' šljivama'... Sve je to bilo dio mene, ali je ostavljalo prostora za još nešto veće. Taj mimohod arhetipskih slika išao je polako, satima, i u jednom trenutku preda mnom se pojavila Studenica, simbol vjenčanja Istoka i Zapada. Tada, sve se umirilo: 'Da, to sam ja.' Sjećam se još uvijek olakšanja s kojim sam tada utonuo u san.

Poslije toga dana, kojeg dugujem Dejanu Knezu, sve je išlo svojim tokom i sjećam se trenutka kada sam na Ohridskom jezeru izašao iznad Crkve Svetog Jovana Kanea i momenta kada prvi put čovjek Bogu kaže 'Ti'. To je bilo kada sam prvi put bio na Ohridskom jezeru sa Goranom Trajkovskim iz *Anastasije*."

STUDIJE, RAT I MANASTIR

"Upisao sam književnost smatrajući da je to podloga opšteg znanja i opšte

kulture, koja je sigurno dovoljna da bi čovjek mogao poslije toga da studira nešto što stvarno želi. I dan-danas mi je drago što sam studirao prvo u Banjoj Luci, prvo što sam se srodio s tim u mnogo čemu posebnim gradom, a sa druge strane što sam imao i sreću i blagoslov da mi profesor teorije i istorije književnosti bude jedan od velikih ljudi koje je Banja Luka iznjedrila, Predrag Lazarević. Sin posljednjeg banjalučkog bana, nikada nije bio član partije, a predavao je književnost i praktično formirao generacije ljudi koji su nosili kulturu Bosanske Krajine. Obrazovan u Beogradu (komparativnu književnost je završio u Kišovoj generaciji), uvijek je govorio ekavski, kao i pokojni Nikola Koljević, koji je takođe bio Banjalučanin. To je bilo malo poš među banjalučkim intelektualcima starijih generacija, a i danas ćete u Banjoj Luci čuti 'dve kafe' ili 'gde si'. Rastao sam sa nekim ko je bio zaista veliki čovjek, koji vas je na najplemenitiji način uvodio ne samo u znanje iz teorije i istorije književnosti, nego u cjelokupnu kulturu jednog naroda i zemlje, i to kulturu koja je bila široka i ogromna. Njemu sam dužan za to što se ono kosmopolitsko što je ušlo preko pop kulture raširilo na cjelokupnu kulturu.

Završio sam drugu godinu u Banjoj Luci i upisao treću u Zagrebu. Odrastao sam u Gradišci koja je na četrdesetak

kilometara od Banje Luke, tako da ako hoćete da studirate kod kuće idete u Banju Luku, ujutru ustanete na autobus, ođete i vratite se; vjerovatno se manje vozite nego s periferije Beograda do fakulteta. Drugo mjesto gdje su se rješavali obrazovni i bilo koji drugi problemi bili su Zagreb i Beograd: Zagreb vam je na stotinak kilometara, Beograd na tri stotine. Kao i kod svih austrougarskih gradića koji leže niz Savu, živite na otvorenom, na raskrsnicu; izađete na autobusku stanicu ili na put i birate kuda želite. (Andrić je pisao o kasabama stiješnjenim među bosanskim brdima, nagnutim nad rječicama u kojima s mrakom na ljude slijeću i najčudnije i najmračnije misli. On nije znao mnogo ovakvu Bosnu.) Četvrto mjesto u kojem su se rješavala egzistencijalna pitanja eventualno je bila Ljubljana, a tek peto bilo je mjesto u koje smo kao žitelji Bosne i Hercegovine silom prilika išli na regrutaciju, ali u kome je rijetko ko studirao ili se zapošljavao mimo političkih struktura – Sarajevo. Do rata sam u Sarajevu bio desetak puta; do njega vam je trebalo sedam sati jahanja preko bosanskih brda.

U Zagreb na studije otišao sam prevashodno zbog određenog intelektualnog prosedeja koji je postojao tamo. Diplomirao sam na Crnjanskom na jednoj od čuvenih zagrebačkih katedri, na stilistici; teorija književnosti bila je u Zagrebu

Radio Svetigora

"Početak rada radija Mitropolije crnogorsko-primorske 1998. godine bio je svojevrsna revolucija u crkvenom medijskom svijetu, ne samo kod nas nego uopšte gledano u pravoslavnoj crkvi. Ni danas nemate ni u jednoj od pomesnih pravoslavnih crkava radio koji je toliko utemeljen u svijesti o revolucionarnom značaju novih medija. No, nije to bilo ni tako teško: Radio Svetigora se oslonio najdirektnije na zaista bogatu beogradsku tradiciju radija. Onog trenutka kada izlazite u etar postajete globalna pojava, učesnik medijskog svijeta i Radio Svetigora je sebe shvatao na taj način. U našoj špici je bila i *Kraftverkova* pjesma *Radio Activity*, baš zato da bismo pokazali da smo duboko svjesni gdje pripadamo.

Radio Svetigora je prevashodno gradila svoj specifičan zvuk, jer je to ono što prvo čujete u etru: oslanjali smo se na autentičnu narodnu, pa potom tek liturgijsku muziku, jer smo mi Radio Svetigoru shvatali pre svega kao mogućnost da glas crkve dospije do ljudi do kojih on inače ne bi dospio, a u okviru toga bile su i nekolike emisije koje su se bavile prožimanjem savremene kulture sa crkvenim životom. Ja i dan-danas radim na dvije takve, 'Jerusalim od zlata' i 'Djeca apokalipse'. Jako je lijepo bilo kada je "Mladina" za svoj milenijumski broj 2000. godine centralnu reportažu posvetila Radiju Svetigora; radio ju je Bojan Breclj, stari prijatelj iz Ljubljane. Mnoge radio-stanice i danas preuzimaju Svetigorine emisije i moram opet da pomenem ime Slavka Živkovića, prvog urednika, koji je zaista bio tvorac dobrog duha radija, kao i ostali koji su na njemu radili."

Page: 17

Reach: 29150

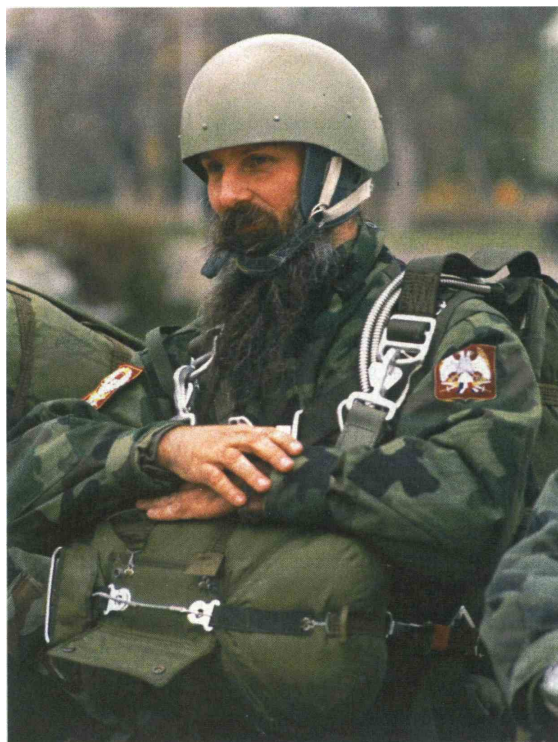
Country: SERBIA

Size: 4791 cm2

9 / 11

Padobranstvo

"Ljubav prema padobranstvu je nesumnjivo proistekla iz vojničkog bekgraunda koji svi mi iz Krajine nosimo; konačno, od Čede Vranića, komandanta Prvog partizanskog padobranskog bataljona, pa do danas, veliki broj komandanata i stariješina 63. padobranske brigade bio je porijeklom iz Krajine. Kada je počela priča o sveštenstvu u vojsci i pojavila se potreba da se isproba kako bi to moglo da funkcioniše, logično je bilo da se počne od elite, a to je bila 63. padobranska brigada, s čijim pripadnicima sam se ja prosto po srodnosti mentaliteta sretao i poznao. Ta brigada je 2002. godine prva proslavila slavu kao jedinica, i tada je komandant od mitropolita Amfilohija tražio da ja ostanem u jedinici, što je naravno bilo u dogovoru sa generalom Lazarevićem, koji je tada bio komandant Treće armije. Prošao sam padobransku obuku kao bilo koji pripadnik jedinice, i do danas imam 176 skokova. Osnovni nauk življenja s vojnicima je jednostavan: 'Gdje ide njegova čizma, mora ići i tvoja', ti moraš pokazati da si tu za tog vojnika. Nikome ne treba Jovan Čulibrk da vodi akciju, ali je potreban sveštenik koji će pratiti vojnika. Ako si mi otac, onda ideš sa mnom, i to je jedina poruka.

No, o padobranstvu pretpostavljam da razgovaram sa padobrancima."

veoma razrađena disciplina, a mene je prevashodno zanimalo kako se čita književnost, koja je to tajna skrivena u umjetničkom djelu i kako se ona raskriva? Uz to, to je vrijeme kada se ponovo otkrivala ruska avangardna umjetnost, najviše kroz izložbe *Berlin-Moskva* i *Moskva-Pariz*, a u Zagrebu je predavao Aleksandar Flaker, jedan od korifeja nauke o ruskoj avangardi. Povrh toga, oko 'Poleta' je bila nastala škola umnih ljudi koji su pisali o popularnoj kulturi i sa Dejanom Kršićem ću i raditi na njegovom projektu NEP – 'Nova Evropa', sa Jane Štravsom i Gordanom Brzović – gdje se kao nigde moglo sagledati da je revolucija koju su izveli novi mediji daleko dublja i sveobuhvatnija od Oktobarske revolucije.

Diplomirao sam na Sretenje, 15. februara 1991. godine. Pošto je moralo da prođe malo vremena da bi se završila administracija, otišao sam po potvrdu da sam diplomirao aprila '91. godine, što je bilo doslovno na početku rata.

Nesumnjivo je da je za našu generaciju rat od '91. do '99. godine središnji formativni trenutak naših života, s tim što ćemo mi zauvijek ostati raspeti u tom pogledu da kada kažemo 'prije rata' uvijek moramo da objašnjavamo da li prije Drugog svjetskog ili ovog rata, dok mlađe generacije u tom pogledu neće imati

sumnje. Za njih je rat ovaj rat. Njihovi heroji su iz tog rata, Vukovi sa Vučjaka i drugi, a nama su u njihovim godinama heroji bili *Geng of for*. Mi smo prelazno pokoljenje, zauvijek raspeto između vremena u kome smo se rodili i obrazovali i samog rata. Istovremeno s time od avgusta '91. između ostalog gonjen i svime što se dešavalo, bio sam jednostavno primoran da donesem neke životne odluke, i otišao sam u manastir.

O odlasku u manastir čovjek ne razmišlja, ne planira: to se desi. Probudiš se jednog jutra i u srcu ti je odlučeno. Mislim da je to meni postalo jasno u jesen '90. godine, na liturgiji koja je služena u paraklisu hrama Svetog Dimitrija u Solunu. U jednom trenutku ja sam znao šta mi je namijenjeno, šta želim. Nije da se nisam borio s tim, ali je rezultat bio izvjestan."

IZRAEL I JASENOVAC

Posle boravka u Mitropoliji crnogorsko-primorskoj i na Kosovu, episkop Jovan otišao je 2003. godine u Izrael na postdiplomske studije jevrejske kulture koje su u suštini imale težište na Jasenovcu i pitanju stradanja u Drugom svjetskom ratu. "Jedna od uobičajenih rečenica srpske desnice jeste da mi treba da se ugledamo na Izraelce. Naravno, to je u realnosti uglavnom prazna priča. O Izraelu

znamo veoma malo, veze sa Izraelom su donedavno bile veoma tanke, nažalost uglavnom iz naše nezainteresovanosti i neaktivnosti, iako je bilo mnogo razloga da sa Državom Izrael na razne načine uspostavimo odnose i u mnogim stvarima se međusobno pomažemo. Najkonkretnija stvar je bolno pitanje Jasenovca, koje je sada već malo drugačije nego što smo navikli da govorimo.

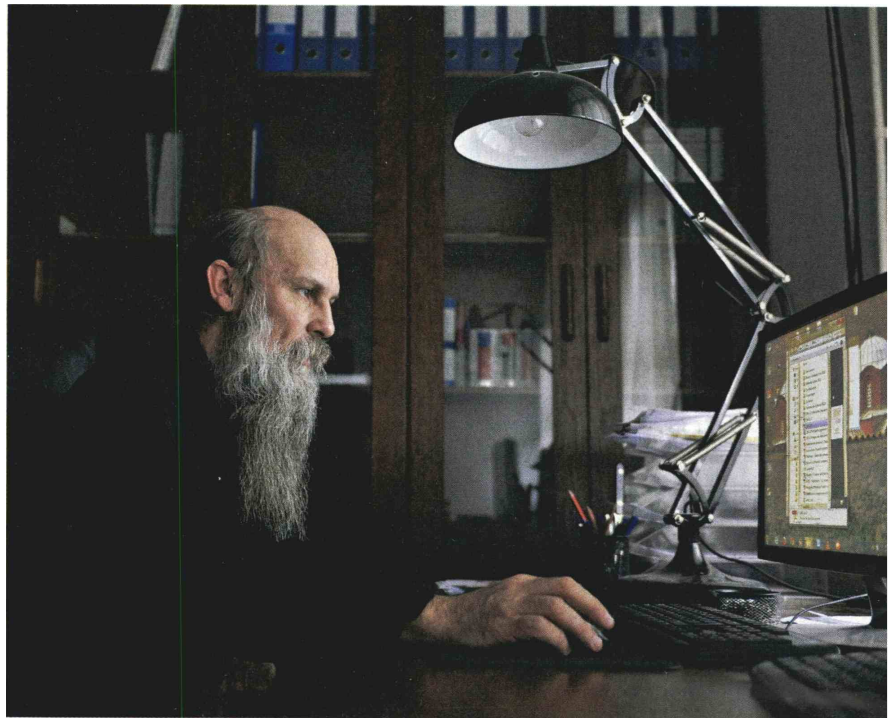
Jasenovac i uopšte stradanje u Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji su predmet istraživanja čitave generacije mladih istoričara koji su doktorate odbranili u Evropi i SAD – Emili Grejbl, Aleksandra Korba, Ljiljane Radonić, Emila Kerenjija – te je potpuno deplasirana tvrdnja da Jasenovcu treba istina jer je on neistražen, kao što je to nedavno laički izjavio nadbiskup beogradski Stanislav Hočevar. Po njegovim riječima, papa neće doći u Srbiju dok Srbi i Hrvati ne osnuju zajedno komisiju koja će istražiti Jasenovac, pa će se onda kada se dođe do istine o Jasenovcu valjda stvoriti uslovi za papin dolazak.

Da pojasnimo malo kako zaista izgleda situacija: normalne evropske zemlje su do 1948. donijele procjenu broja žrtava u Drugom svjetskom ratu i onda osnovale institucije koje su se onda decenijama bavile dokumentovanjem, sumiranjem i zaokruživanjem onoga što se desilo. Te komisije

ili institucije su negdje krajem osamdesetih došle do svojih manje-više konačnih rezultata. Negdje se došlo do većih a negdje do manjih brojeva u odnosu na prvobitne procjene. Dobar primjer toga jeste Aušvic: prvobitne procjene o broju žrtava Aušvica govorele su o broju od četiri miliona ljudi da bi se krajem osamdesetih došlo do današnje cifre koja je između milion i sto hiljada i 1,5 miliona žrtava, što znači da je izvorno bilo i pogrešne procjene ali i manipulacije. Ne zaboravite da su to poratne godine, da se kreira hladnoratovski svijet i da se manipulacija zasnivala na ideji da oni koji su uložili više žrtava imaju pravo na veći dio Evrope.

Nema razloga zašto pogrešnih procjena i manipulacije ne bi bilo i u bivšoj Jugoslaviji. No, ono što se zna o Jasenovcu i o stradanju u Drugom svjetskom ratu uglavnom je veoma dobro dokumentovano u okviru istraživanja Drugog svjetskog rata, koji je bio dominantna tema istorijske nauke u bivšoj Jugoslaviji. Hiljade toмова su objavljene o tom ratu i mi o Jasenovcu znamo suštinske stvari: da je bio kompleks koncentracionih i logora smrti, znamo ko su u njemu bile žrtve, znamo ko su u njemu bili dželati. Znamo imena dželata, uglavnom, znamo i iz kojih razloga i sa kojim motivima je to rađeno, znamo takođe i koja je bila uloga jednog dijela klera rimokatoličke crkve u zločinima koji su izvršeni za vrijeme Drugog svjetskog rata u NDH. Ta tema – uključujući i 'Pacovske kanale', način na koji su brojni nacisti i ustaše izbjegli ruku pravde i pobjegli u Južnu Ameriku – jedna je od velikih tema nauke o Holokaustu i genocidu: uzmite knjige Majkla Fajera ili Pola O'Shija na primjer, i vidjećete da se oni veoma detaljno bave rimokatoličkom crkvom u NDH.

Naravno, pristup mora biti balansiran, trezven. Ne može se Stepinca optuživati na osnovu komunističke optužnice; štaviše, zaista postoje individualni slučajevi da je pomagao i Srbima i Jevrejima. Dođuše, izbjegao je da pomogne Diani Budisavljević i njenoj grupi u akciji spasavanja srpske djece, što je ona i napisala u svom dnevniku, ali on nije bio naredbodavac zločina. No, Stepinac je istovremeno učestvovao u stvaranju atmosfere mržnje, i što je još važnije – on ni na koji način nije reagovao na zločine koje je činio kler kome je on bio na čelu, što je već

ČUVANJE OD ZABORAVA: Arhiv i biblioteka

dovoljno da on bude veoma kontroverzna ličnost. Ivo Goldštajn je izvukao jednu rečenicu koja jako dobro simboliše taj njegov pristup. Stepinac je pisao Andriji Artukoviću 1941. godine, u trenutku kada je Jadovno već operisalo, moleći ga 'da se ove mjere protiv Jevreja i Srba sprovode sa poštovanjem ljudskog dostojanstva. I to u trenutku kada su već hiljade ljudi na najzvjerskiji način bile umorene i kada se tačno znalo šta znače te 'mjere'. Ivo Goldštajn je tvrdio, a ja se slažem s njim, da ta rečenica savršeno opisuje paradoks u kome je živio Stepinac.

Ono što mi ne znamo i još nije potpuno naučno utvrđeno, i tu zaista treba istraživanje, jeste broj žrtava u Drugom svjetskom ratu. Ne treba niko nikog da zavarava govoreći da se to zna: ne zna se, i ne može da se zna bez institucionalizovanog, usredsređenog, dugogodišnjeg rada. To je stvar koja iziskuje ogroman naučni trud, i oko toga možemo da polemismo i razgovaramo. Jedina institucija koja je formirana na tlu bivše Jugoslavije sa isključivim zadatkom istraživanja stradanja u Drugom svjetskom ratu je beogradski Muzej žrtava genocida, koji je osnovan 1992. godine, kada je većina evropskih država već bila svela sume stradalih. Ovaj Muzej je izuzetno kvalitetna institucija i njen kadar ima veliku naučnu međunarodnu reputaciju; da biste zajednički organizovali naučne skupove sa Jad Vašemom, morate biti veoma ozbiljna institucija. Jedno od

izdanja Muzeja je i epohalna monografija Jadovna dr Đure Zatezala, temeljni naučni rad od dvije hiljade stranica. Stručnjake Muzeja nećete sresti po medijima gdje se daju laičke izjave, i u njega nadbiskup Hočevar nije ni zavirio.

No, Muzej žrtava genocida je zanemaren, nedovoljno finansiran i skrajnut, što dovoljno govori o tome ko je glavni krivac što još postoje neuralgične tačke kao što je broj žrtava Jasenovca. Ne zaboravite da se raspon u procjenama broja žrtava Jasenovca kreće od milion i sto hiljada, što je dao Radomir Bulatović, do dvije i po hiljade, što je dala komisija Hrvatskog sabora. To je nemoralno. Ono što imamo sigurno za Jasenovac jeste broj imena ubijenih do koga je došao Muzej žrtava genocida i kojih sada ima oko devedeset hiljada. Naravno, broj žrtava Jasenovca je mnogo veći, ali ovo je ono što imamo kao sigurno. I tu nam ne trebaju konferencije, nego rad.

Živjeti u Jerusalimu znači zauvijek ostati tamo. To nije čak ni pitanje fascinacije, to je pitanje doživljaja svijeta i toga da li vaše srce odgovara na onaj praiskonski ljudski poziv. Na kraju, ljudska istorija praktično počinje tamo, makar pisana istorija počinje tamo: mi smo pojam pamćenja, istorije, dobili sa Svetim pismom, sa sinajskim zavjetom Boga i čovjeka. Svaka stopa je tamo zakvašena time i to se osjećá. Teško je ne odgovoriti srcem na miris Svete zemlje, na boju njenog sunca, valjda svako ostaje njen zatočenik.

Pop kultura i crkva

“U vrijeme nastanka jugoslovenskog Novog talasa, njegova tri centra, Ljubljana, Zagreb i Beograd, oblikovali su se prema tri različita modela: Ljubljana prema Berlinu, Zagreb prema Londonu, a Beograd prema Njujorku.

U njemačkom poimanju svijeta, pop kultura je još uvijek *njemačka kultura*: *Ken, Faust i Ajnšturcende nojbauten* pripadaju njemačkoj kulturi iako su pop kultura. To je samo novi elemenat u njemačkoj kulturi, ali nabrojani imaju svoje ravnopravno mjesto sa Geteom i Grilparcerom. Tu se smatra da postoje organske veze koje samo u različitim istorijskim periodima na različit način izražavaju tu narodnu, nacionalnu kulturu.

U Britaniji je malo drugačije. Načelno, postoji razlikovanje između pop kulture i nacionalne kulture, ali se ne poriče da su te granice porozne i da apsolutno može doći do prožimanja. U nekim ključnim momentima pop kultura pripada Velikoj Britaniji i ona spada u, uslovno rečeno, imperijalni korpus. Odlikovanje *Bitlsa* još šezdesetih godina označilo je upravo to. *Bitlsi* su bili savršen izvozni proizvod koji je za britansku imperiju zaradio milione i milione. Istovremeno su značili globalni kulturni uticaj – i imperijalizam, zašto ne? – britanske imperije, u pozitivnom smislu. Onaj mali intermeo sa Džejsom Bondom i kraljicom na proslavi njenog jubileja označava upravo to; nažalost, već odavno pop kulturi nedostaje svježine.

Treći model je model Njujorka, po kome je pop kultura po definiciji antikultura ili kontrakultura i gdje ona nikako ne može da se uklapa u nacionalnu, klasičnu kulturu. Vizija pop kulture kao *'sex, drugs and rock'n'roll'* dolazi odavde. Pošto je Beograd bio jako vezan za Njujork na početku Novog talasa i u mnogo čemu oblikovan prema tome, tu je prihvaćen takav pogled na svijet. Smak, recimo, sigurno ne pripada takvom svjetonazoru.

E, tu dolazimo do razlika u pogledu. Ako je naše kulturno nasljeđe romejsko, vizantijsko i balkansko nasljeđe, onda govorimo o nacionalnim verzijama, recimo, balkanske epske poezije, ali ona je u principu balkanska. Ovo kulturno nasljeđe uključuje i kontrakturne pojave – rebetiko na primjer – ali je okeanski široko, neisključivo. Ne zaboravite da kontrakultura često nastaje tamo gdje je zvanična kultura rigidna: koliko je slenga nastalo po ruskim zatvorima? U Jerusalimu je u moju ulicu ponekad dolazio harmonikaš koji je svirao i pjevao, autentično, samo ruske zatvorske pjesme; teško da sam čuo bolju muziku od tih pjesama muke i crnog humora.

Anastasija je upravo krenula tim putem, da na najplemenitiji način na romejsku kulturu nakalemi ono što smo mi kao generacija donijeli iz pop kulture i u tome je u mnogo čemu uspjela. Na jedan drugi način su to uradile *Pesme iznad Istoka i Zapada*: s njima je došlo do prevazilaženja pogleda na svijet u kome je pop kultura *ad hoc* kontrakultura. U tome su one izazvale polemiku i reakcije, i na kraju krajeva označile jedan novi pristup pop kulturi kod nas. Ogroman broj ljudi koji su pravili *Pesme iznad Istoka i Zapada* su ljudi iz crkve i ne vidim razliku između Caneta i mene.”

Uspio sam da obidem i nekoliko drugih zemalja na Bliskom istoku. Nažalost, ljudi su u tom regionu kao mi, gledaju sve u ogledalu, traže od ljudi da se opredjele. Ne mogu da shvate da neko može biti nepristrasan u svemu tome. Ili idete među Arape ili među Izraelce, a najsumnjiviji ste ako idete i među jedne i među druge. A čovjek mora da se otvori i da gleda. Sigurno je da nema jedne istine kada je riječ

o Bliskom istoku, ali isto tako činjenica je da taj Bliski istok kroz sebe prelama cijelo stanje naše planete danas, i da se makar desetak godina unazad glavna zbivanja dešavaju na Bliskom i Srednjem istoku.”

CIKLUSI ŽIVOTA I SMRTI

“Ovdje na Kosovu i Metohiji se stvari ciklično dešavaju, ljudi žive u zajedništvu, da bi onda nastajala apokalipsa. Manastir

Devič je možda najbolji primjer. Tu se ne znam koliko puta dešavalo da okolni stanovnici ubiju sveštenika, razruše i zapale manastir, i onda poslije neku godinu sami dođu da ga obnavljaju, da mole sveštenika da dođe i da služi tu. Danas imamo takav primjer s manastirom Zočište, koji je srušen i onda je, naročito od lokalnog stanovništva, došla tiha inicijativa da se on obnovi, jer je ono osjećalo da mu je potreban. To je neka čudna veza koja je na Kosovu postojala i koja će sigurno postojati, ali koja opet govori i potvrđuje da je ta žica sveštenosti suština Kosova i Metohije, kao i pitanje Svete zemlje, koje se na kraju svodi na pitanje suvereniteta nad Gorom hrama. Ne može se ni živjeti ni djelati niti se odnositi prema Kosovu i Metohiji, ne možete ništa sa Kosovom i Metohijom, ako ne razumijete sveštenost ovoga tla.

Što se tiče odnosa sa Albancima, klatno polako odlazi u drugu stranu. Pojavljuje se ispod svega jedno veliko pitanje – u redu, a šta sad, tu smo, očigledno ne možemo nestati ni mi ni vi, nešto se mora uraditi, na neki način moramo progovoriti zajedno. Albanske institucije su stvorene na način na koji su stvorene, u njih je upisana posljedica tog vremena u kome su nastale, i one su predodređene da idu tim putem. Njihova uloga je stvaranje državnosti ovdje na Kosovu i Metohiji, državnosti koja se po običaju najviše vidi na tome da možete imati grbove, zastave, predsjednike, predsjednice, parlamente, ali na kraju dođe trenutak kada ta država treba da djela, da nešto omogući stanovništvu koje živi na određenoj teritoriji, a to je na Kosovu i Metohiji veoma teško, i što više vrijeme prolazi to će i poslanici koji se bave time uviđati to sve jasnije. Na kraju krajeva, teško se živi, to je suštinski važno. Svi teško žive. I u tom smislu mislim da je ogromna podvojenost između institucija i ljudi u njima i običnog čovjeka koji gleda kako da živi i šta da radi.”

U dvorište Patrijaršije ulazi kombi banjalučkih registracija. Četvorica ljudi istovaraju božićne paketiće za decu. Jedan od pridošlica nema ruku. “Nas dvojica smo tandem iz rata, meni je mina odnijela nogu ispod koljena”, sa osmehom kaže njegov prijatelj. Dok se iz mraka čuje hucanje pečke Bistrice, kombi odlazi prema Dečanima.